

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Оксана Курдибаха
Рівне

У статті описано гендерні особливості становлення підлітків в процесі соціалізації. Метою даної роботи є висвітлення гендерних особливостей підлітків в процесі соціалізації. Висвітлено поняття гендерної соціалізації та гендера. Описано як формуються гендерні якості людини. У статті висвітлено проблеми підростаючого покоління. Показано вплив інститутів на становлення підлітків в процесі соціалізації. За допомогою таких методів як спостереження, анкетування, бесіди було визначено психологічні особливості гендерного розвитку підлітків. Описано невід'ємні складові становлення особистості на протязі її життєвого шляху. Показано вплив соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності на підлітків. Описано роль гендерного маркування предметів. Описані складові компоненти для становлення і усвідомлення підлітками своєї гендерної приналежності, за допомогою яким, особистість розвивається гармонійно.

Ключові слова: гендерна соціалізація, гендер, статева типізація, нормативний тиск.

Постановка проблеми. Зміна цінностей в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства в цілому, швидкі темпи реформування освіти вимагають підвищеної уваги до розвитку підростаючого покоління. Гостро постає необхідність створення оптимальних умов для формування особистості. Поняття гендерної соціалізації не нове. Найпопулярнішим є визначення її як процесу спрямованого і спонтанного впливу на особистість, що допомагає їй стати повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до прийнятої в суспільстві системи гендерних ролей і взаємин між статями у житті.

Метою даної статті є виявлення особливостей становлення підлітків у процесі соціалізації.

Основним завданням статті є висвітлення основних психологічних механізмів, через які відбувається становлення особистості в підлітковому віці та у процесі соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Гендер – це соціально-психологічне поняття, яке визначає статус людини з точки зору маскулітності або фемінітності. Гендерна соціалізація – це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначено для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася, і значна частина нашої поведінки залежить від соціальних норм і соціального контексту.

Гендерні якості людини формуються в процесі соціалізації, під впливом соціокультурного середовища, яке висуває особистості вимоги, як до представника чоловічої чи жіночої статі. Стійкі риси особистості у процесі гендерної соціалізації, проявляються в соціально-організованій діяльності та регулюються соціально-нормативною системою суспільства.

Інститути соціалізації (сім'я, школа, однолітки і т. д.), конкретні групи, в яких особистість долучається до систем норм і цінностей, становлять своєрідні «транслятори» соціального досвіду.

Важливим засобом соціалізації є залучення підростаючого покоління до активної соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності. Необхідним є мотивація та стимулювання навчальної й творчої діяльності, самопізнання та саморозвитку особистості.

Головною проблемою теперішнього часу є процеси фемінізації підростаючого чоловічого населення і маскулінізації жіночого. Відбувається зближення традиційно жіночих і чоловічих соціальних ролей. Серед причин цього негативного явища можна назвати:

- домінування жіночого впливу на хлопчиків у дитячому і підлітковому віці;
- зростання кількості жінок, що «роблять кар'єру», де потрібні чоловічі якості;
- через деструктивні явища в соціально-економічній сфері багато чоловіків неспроможні заробляти, утримувати сім'ю.

Гендерна соціалізація дитини починається від народження, коли батьки та інші

дорослі, визначивши паспортну стать малюка, починають навчати його гендерній ролі хлопчика чи дівчинки. Основними аспектами соціалізації, на думку Г. Андреевої, є: присвоєння (процес засвоєння соціального досвіду, тобто вплив середовища на індивіда) та опредмечування (процес відтворення соціального досвіду, тобто вплив людини на середовище). У рамках гендерної соціалізації під присвоєнням ми розуміємо те, що малюк дитина засвоює, що означає бути хлопчиком чи дівчинкою, чоловіком чи жінкою. Опредмечування – це реалізація на практиці засвоєних гендерних схем.

З точки зору соціальної психології, гендер перебуває під сильним впливом як культурних норм, так і соціальної інформації, що навіть людям думку про суттєву відмінність між чоловіками і жінками. Теорія нормативного та інформаційного тиску частково пояснює, яким чином ми вчимося цим нормам і що змушує нас їх дотримуватися. Термін «нормативний тиск» описує механізм того, як людина вимушена підлаштовуватися під суспільні чи групові очікування (соціальні норми), щоб суспільство її не відкинуло.

У гендерній соціалізації важливу роль відіграє гендерне маркування предметів, дій, яке дає можливість індивідам спостерігати, з якою частотою певні дії робляться чоловіками і жінками, і з якою ймовірністю будуть імітувати ту поведінку, яку вважають властивою людям одного з ними гендеру, або дає уявлення хлопчикам та дівчаткам про те, хто частіше використовує той чи інший предмет. За результатами наших досліджень, серед персонажів жіночої статі значна кількість перевага була на боці тих, кого зобразили з предметами, що належать до домашнього господарства. Чоловіків у підручниках і в дитячій літературі частіше малюють зі знаряддями праці. Варто відзначити, що частка чоловіків, намальованих з предметами домашнього вжитку в руках, значно зросла в останні десятиліття.

Статева типізація – це засвоєння індивідом своєї приналежності. Статева типізація здійснюється завдяки здатності дітей групувати і переробляти інформацію, тобто готовності засвоювати інформацію про себе в контексті понять «маскуліності – фемінінності». У свідомості дитини зміцнюється гендерна схема: поведінка, характеристики, культурні символи спонтанно сортується на категорії «чоловіче» – «жіноче». Діти вибирають з багатоманітності можливих людських характеристик тільки ті, які визначені в певній культурі як сприйнятні для її/ його статі, і тому підходять для організації різноманітного змісту Я-концепції.

Становлення особистості відбувається за допомогою засвоєння моделі гендерної поведінки, яка є позитивною для обох статей. Сукупність цих якостей визначає рівень вибору тієї або іншої моделі гендерної поведінки. У кожної людини створюється певна ідеальна модель представника певної статі, і конкретна людина свідомо співвідносить свою поведінку з цією моделлю, формуючи таким чином свої гендерні особистісні якості.

Психологічні особливості гендерного розвитку підлітків характеризуються:

- появою відчуття дорослості, що визначає спрямованість та зміст активності дитини;

- вони прагнуть визнання своєї дорослості, оскільки не відчувають себе дорослими повною мірою;

- з'являється велика чутливість до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки;

- посилюється прагнення бути самостійним;

- виникає постійна потреба у доброзичливому ставленні, тактовності з боку дорослих;

- у діяльності підлітки самостійно ставлять мету, складають план дій, підбирають засоби. Але часто неповністю усвідомлюють свої дії, не прагнуть самоаналізу. Їх вчинки характеризуються імпульсивністю;

- в підлітковому віці також розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляється в самооцінці. Механізмом розвитку самосвідомості підлітків є їх постійна рефлексія, тому вони часто є невдоволеними самими собою;

- підлітки дуже цікавляться іншими. Їм подобається аналізувати дії та думки знайомих, розмовляти про свій внутрішній світ, переживання, почуття;

- розвиваються такі вольові якості як наполегливість, цілеспрямованість. Але часто їх вольові дії спрямовані тільки на щось одне;

- бурхливо розвивається вольова сфера підлітків. Практично усе їх життя і діяльність супроводжуються яскравими емоціями, почуттями, переживаннями, особливо

у спілкуванні з однолітками протилежної статі;

– інтенсивно формується спрямованість, інтереси.

Велику роль у розвитку особистості відіграє спілкування. Спілкування між людьми виступає як спосіб трансформації «зовнішніх» соціально-культурних умов у внутрішню структуру особистості. Ставлення індивіда до оточуючого світу завжди опосередковується спілкуванням з іншими людьми.

Прагнення до спілкування з товаришами, із учителем саме по собі може бути сильним мотивом навчання й, у той же час, сприяти зміцненню в психологічному плані. Саме завдяки відносинам, які складаються в навчальному процесі й у спілкуванні відбувається становлення особистості в моральному і соціальному контексті. За допомогою спілкування з однолітками підліток набуває такі якості:

– збагачення емпатійних навичок, здатності розділяти з іншими спільні заняття, інтереси і почуття,

– налагодження контактів з протилежною статтю і засвоєння гендерних ролей,

– становлення автономності підлітка, його незалежності від дорослих, здобуття досвіду набуття прийняттого соціального статусу. Тому сформована особистість – це результат того, що передається їй іншими людьми.

Важливим компонентом у становленні особистості чоловічої та жіночої статі є розвиток самосвідомості. У контексті гендерної соціалізації розвиток самосвідомості особистості розглядається як процес усвідомлення нею своєї статі. У самому загальному вигляді можна сказати, що процес гендерного розвитку особистості протягом життя відчувається як формування у людини образу Я, де перше місце посідає «Я» статево.

М. Боришевський (1996) зазначає: «Щоб збагнути винятково важливу роль самосвідомості у становленні ...особистості, слід підкреслити, що предметом чи, точніше, об'єктом самосвідомості...є все єство людини, будь-які її сторони, будь-які параметри: це і усвідомлення, й оцінка свого тіла в цілому, його особливостей порівняно з тілесними характеристиками оточуючих людей, усвідомлення й оцінка...власних моральних якостей, своїх світоглядних орієнтацій, своїх ставлень до інших людей, свого місця серед них – і так до нескінченності» [3].

Ціннісні орієнтації людини на свою стать як соціальну роль і сексуальну поведінку несе в собі гендерна самосвідомість. Вона включає психологічне визнання своєї ідентичності зі своєю статтю у соціальному, психологічному, фізичному і моральному плані.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, в основі психологічного розуміння соціалізації особистості лежить характеристика соціально-психологічного типу особистості як специфічного утворення, продукту соціально-психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Гендерна соціалізація – це багатогранний, довготривалий процес, у результаті якого підліток повинен усвідомити свою гендерну приналежність, оволодіти та засвоїти свої ролі та відтворювати їх у своїй поведінці, а спілкування з оточуючими, зокрема, значимими дорослими і ровесниками, є найбільш важливою стороною життя підлітків, умовою їх особистісного становлення.

Це шлях не лише до гармонійності розвитку гендерної сфери людини, а й до гармонійності особистості в цілому, до гармонійності її стосунків з особами протилежної статі і з соціальним світом взагалі.

Література:

1. Аверин В. А. Психология детей и подростков : Учеб. пособие / В. Аверин. – [2 изд., перепаб. и доп.] – СПб. : Питер, 1998. – 379 с.

2. Бендас Т. В. Гендерная психология : Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии / Т. Бендас. – СПб. и др. : Питер, 2007. – 430 с.

3. Боришевський М. Й. Виховання у дітей статевої самосвідомості / Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини/ М. Боришевський : Наук.-метод. збірник. – К. : Інститут змісту і методів навчання, 1996.

4. В мире подростка / Под ред. А. А. Бодалева. – М. : Медицина, 1980. – 296 с.

5. Драгунов Т. В. Подросток / Т. Драгунов. – Москва : « Знание», 1976. – 96 с.

6. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.

7. Психология современного подростка / Под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с.
8. Соціалізація особистості школяра / Под. ред. Л. Е. Орбан. – Івано-Франківськ : Науково – методичний центр «Українська етнопсихологія і народознавство», 1996. – 66 с.
9. Юферева Т. И. Формирование психологического пола / Т. Юферева // Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – М. : Педагогика, 1987. – С. 68-75.
10. Ярцев Д. В. Особенности социализации современного подростка / Д. Ярцев. // Вопросы психологии – 1999. – № 6. – С. 54-58.

Literatura:

1. Averyn V. A. Psykholohyya detey u podrostkov : Ucheb. posobyе / V. Averyn. – [2 yzd., pererab. y dop.] – SPb. : Pyter, 1998. – 379 s.
2. Bendas T. V. Hendernaya psykholohyya : Uchebnoe posobyе dlya studentov vuzov, obuchayushchyhsya po napravlenyyu y spets. psykholohyy / T. Bendas. – Spb. y dr. : Pyter, 2007. – 430 s.
3. Boryshevs'kyu M. Y. Vykhovannya u ditey statevoyi samosvidomosti / Vykhovatelyu pro psykholohiyu ta pedahohiku seksual'noho rozvytku dytyny / M. Boryshevs'kyu : Nauk.-metod. zbirnyk. – K. : Instytut zmistu i metodiv navchannya, 1996.
4. V myre podrootka / Pod red. A. A. Bodaleva. – M. : Medytsyna, 1980. – 296 s.
5. Drahunov T. V. Pidrostok / T. Drahunov. – Moskva : « Znanye», 1976. – 96 s.
6. Krayh H. Psykholohyya razvytyya / H. Krayh. – SPb. : Pyter, 2000. – 992 s.
7. Psykholohyya sovremennoho podrootka / Pod red. D. Y. Fel'dshteyna. – M. : Pedahohyka, 1987. – 240 s.
8. Sotsializatsiya osobystosti shkolyara / Pod. red. L. E. Orban. – Ivano-Frankivs'k : Naukovo – metodychnyy tsentr «Ukrayins'ka etnopndahohika i narodoznavstvo», 1996. – 66 s.
9. Yufereva T. Y. Formyrovanye psykholohycheskoho pola / T. Yufereva // Formyrovanye lychnosty v perekhodnyy peryod ot podrootkovoho k yunosheskomu vozrastu. – M. : Pedahohyka, 1987. – S. 68-75.
10. Yartsev D. V. Ossobennosty sotsyalyzatsyy sovremennoho podrootka / D. Yartsev. // Voprosy psykholohyy – 1999. – # 6. – S. 54-58.

В статье описано гендерные особенности становления подростков в процессе социализации. Цель данной работы является освещение гендерных особенностей подростков в процессе социализации. Освещены понятия гендерной социализации и гендера. Описано как формируются гендерные качества человека. В статье освещены проблемы подрастающего поколения. Показано влияние институтов на становление подростков в процессе социализации. С помощью таких методов как наблюдение, анкетирование, беседы были определены психологические особенности гендерного развития подростков. Описаны неотъемлемые составляющие становления личности на протяжении ее жизненного пути. Показано влияние социально значимой и социально определенной креативной деятельности на подростков. Роль гендерной маркировки предметов на становление личности. Описаны составляющие компоненты для развития и осознание подростками своей гендерной принадлежности, с помощью которых личность развивается гармонично.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендер, половая типизация, нормативное давление.

This article describes the features of the formation of adolescent gender in the socialization process. The purpose of this work is to highlight teenagers' gender peculiarities in a socialization process. The concept of a gender socialization and gender at all is reported in this work. The process of forming the gender qualities in a human being is also described here. In this article the problems of the younger generation are reported as well. The influence of the institutions on the development of adolescents in the process of socialization is shown in my work. For auxiliary techniques such as an observation, surveys, interviews were identified psychological characteristics of the adolescent gender development. Also, important components of personality growth during the whole life are shown in this article. The influence of socially significant and socially definite creative activity in adolescents is reported in my

work. The role of gender labeling of things is also described in this article. The understanding of the gender belonging by teenagers is the way to develop a harmonious, well-developed personality.

Key words: gender socialization, gender, gender typing, regulatory pressure.